

למשמעותם של בגדים / מוטי דיאמנט

"בהראותו את עושר כבוד מלכותו - מלמד שלבש אחשוורוש בגדי כהונה" (1).

בגדים נתפסים אצלנו במושגים שונים - חוס צניעות אבל בדברי חז"ל מצאנו גם משמעות פנימית לבגדים:

חז"ל דקדקו בלבושו של ת"ח: חלוק של ת"ח כיצד? כל שאיך בשרו נראה תחתיו; טלית של ת"ח כיצד? כל שאיך חלוקו נראה תחתיו". (2) ו"כל תלמיד חכם שנמצא רבב בבגדיו חייב מיתה" (3) "איזהו ת"ח שמחזירין לו אבידה בטביעות עין זה המקפיד על חלוקו להופכו" (4) - בגדי ת"ח מצינינים את מעלתו - שהרי מעלתו וכבודו של כל אדם בבגדיו - "כי הא דר' יוחנן קרא למאני (בגדיו) מכבודתי" (5).

הפגישה הראשונה שלנו בבגדים היא בימי אדם הראשון: עד חטאו גוף האדם היה הבגד, והתוך - הנשמה; אחרי חטאו הבגד החליף את תפקיד הגוף נכנס פנימה עתה הגוף - החומר, הוא חלק מפנימיותו של האדם. כשם שמקודם היה הלבוש החיצוני-הגוף, חלק בלתי נפרד מהאדם כך עתה התחליף, הבגד, אף הוא חלק מן האדם ועל כן - "כמה יגיעות יגע אדה"ר עד שמצא בגד ללבוש" (6) קשה היה לו לאדם למצוא דבר שיהיה חלק ממנו וכשמצאו לא היה זה סתם בגד - "10 דברים נבראו בערב שבת בין השמשות... י"א: אף בגדו של אדם הראשון" (7). "ובתורתו של ר"מ מצאו כתוב: כתנות אור - אלו בגדי האדם הראשון... חלקים היו בצפורן ונאים כמרגליות" (8).

(1) מגילה יב.

(2) ב"ב נז:

(3) שבת קי"ד.

(4) שם שם.

(5) שבת קי"ג.

(6) ברכות נ"ח.

(7) פסחים נד.

(8) ב"ר כ' י"ב.

הגמ' בסנהדרין (9) מזהירה "ואיך רואיך אותו (את המלך) כשהוא ערום ולא בבית המרחץ". - מלך ערום אינו מלך, - איך אימתו עליך - מלכותו בבגדיו.

ובשמואל (10) מסופר: "ויסוב שמואל ללכת, ויחזק בכנף מעילו ויקרע; ויאמר אליו שמואל קרע ה' את ממלכות ישראל מעליך...". - קריעת הבגד היא קריעת המלכות, וכך (11) "ויקם דוד ויכרות את כנף המעיל אשר לשאול...". כריתת הבגדים מצינת מעבר מלכות. ובמלכים (12) "וירבעם יצא מירושלים... וימצא אותו אחיה... והוא מתכסה בשמלה חדשה... ויקרעה שנים עשר קרעים... כי כה אמר ה' אלוקי ישראל הנני קורע היום את הממלכה מיד שלמה".

ואולי יבואר בזאת - "פשטתי כותנתי איככה אלבשנה" (13) כנסת ישראל בגלות ללא כותנת ללא מלכות ללא שלטון "איככה אלבשנה" אכן השיבה אל מלכות ישראל קשה היא.

מן התמוהים בפרשיות הבגדים הוא סיפורו של יוסף: "בשביל משקל 2 סלעים מילת שהוסיף יעקב ליוסף נתגלגל הדבר וירדו אבותינו למצרים" (14) על מה חרדו וממה פחדו האחים, הלא כתונת פסים בלבד נתן לו - (ואע"פ שדרשו בה חז"ל מדרשים שונים - סוף כל סוף בגד הוא) !?

אלא שהכתונת אינה סתם מתנה, תוספת בגד היא תוספת מעלה. (14*) והלבישו כהן מלכי קדם. ושמא על כך לוקחים האחים את הבגד וטובלים אותו בדם כאילו לומר גדולתו שחוטה לפניך...

יוסף מותר על כתונת הפסים ומחליפה בכתונת המשנה בבית פוטיפר וגם שם אנו יכולים לעקוב אחרי מהלכי הדברים בהתבוננות בבגדים בלבד.

"בכל יום ויום היתה אשת פוטיפר משדלתו בדברים ובגדים שלבשה לו שחרית לא לבשה ערבית" (15) ויוסף שנאלץ לעזוב את בגדו בידה, עוזב יחד עם בגדו את מעמדו - ומקבל את בגדי האסיר.

(9) סנהדרין כ"ב. (14*) רמב"ן שמות כ"ח, ב'.

(10) שמואל א' ט"ו כ"ז-כ"ח. (15) ירמא ה':

(11) שמואל א' כ"ד ד'.

(12) מלכים א' י"א כ"ט-ל"א.

(13) שיר השירים ה' ג'.

(14) מגילה ט"ז.

ובהמשך טורחת התורה (16) לספר לנו על בואו אל פרעה -
"וישלח פרעה ויקרא את יוסף... ויגלה ויחליף שמלותיו".
ובסופו של דבר: וילבש אותו בגדי שש... ויקראו לפניו אברך" (17).
מזכיר את "וילבש את מרדכי... ויקרא לפניו ככה יעשה לאיש..." (18)
את אותם בגדי מלכות מוסר יוסף לבנימין "ולבנימין נתן 5 חליפות"
(19) "רמז רמז לו שעתידיך בך לצאת ממנו שיצא מלפני המלך ב-5 לבוש
מלכות שנ' ומורדכי יצא בלבוש מלכות..." (20).

במגילה מודגשים הבגדים בצורה מופלאה:
אחשוורוש מופיע למשה בבגדי הכהן הגדול - (21) לשם מה התחפוש
הזו?

מחוסר בגדים שעבד חייב מיתה (22) "שבזמן שבגדיהם עליהם כהונתם
עליהם אין בגדיהם עליהם אין כהונתם עליהם". "בגדי שרד" - אלמלי
בגדי כהונה לא נשתייר משונאיהם של ישראל שריד ופליט" (23) - אלו
בגדי הדיוט, אבל בגדי כהן גדול מעלה מיוחדת יש בהם:

הרמב"ן (24) והמנחת חנוך (25) דנים אם בגדי כהן גדול צריכים
כוונה. ומשה עצמו הוא שנצטווה לעשות את בגדי הכהן הגדול (26), וכי
משה חייט הוא? אלא כמעלת היריעה כך מעלת החייט, ובני אהרון מתו על
שנכנסו מחוסרי בגדים "וכי מה היו חסריס? א"ר לוי: מעיל" (27)

(16) בראשית מ"א י"ד.

(17) בראשית מ"א מ"ב-מ"ג.

(18) אסתר ו י"א.

(19) בראשית מ"ה כ"ב.

(20) מגילה ט"ז;

(21) מגילה י"ב.

(22) שמות כ"ח ל"ה, רש"י שם.

(23) יומא ע"ד;

(24) שמות כ"ח ב'.

(25) מצווה צ"ט.

(26) שמות כ"ח ב'.

(27) ילק"ש שמיני תקכ"ד.

בגדי כהן גדול בגדי מלכות הם: הרמב"ן (28) כותב: "שיהיה נכבד ומפואר במלבושים נכבדים ומפוארים... כי אלה הבגדים לבושי מלכות הם בדמותם ילבשו המלכים בזמן התורה... כתונת פסים (אותה כתונת שמצאנו אצל יוסף) - כי כן תלבשנה בנות המלך... והמצנפת - ידועה גם היום למלכים ולשרים הגדולים... והציץ - נזר המלכים הוא:.... והתכלת - גם היום לא ירים איש את ידו ללבוש, חוץ ממלך גויים. וכתוב: ומרדכי יצא מלפני המלך בלבוש מלכות תכלת..." עד כאן דבריו.

עתה מעשי אחשוורוש מובנים הם ביותר, אחשוורוש ממשפחת הדיוטות היה ואילו וושתי ממשפחת המלוכה (29). קיים מתח בחצר המלוכה. משתה (גברים) מול משתה (נשים). ואחשוורוש כדי להדגיש את שלטונו מופיע בבגדי הכהן הגדול אשר אין כמוהם להבעת שלטון, וחור כרפס ותכלת מפוזרים בכל חצר המלוכה; השלטון מודגש. ואילו וושתי מצאה לבוא עירומה ללא בגדים ללא שלטון - "אין שלטון ביום המוות" (30).

אולם לבגדי הכהן הגדול יש כאן מובן נוסף:

בית המלוכה הפרסי ובראשו אחשוורוש מנסה לכפות את דתו על כל עם נכבש בכל מקום בהצלחה אך לא אצל היהודים. עתה משתמש אחשוורוש בבגדי הכהן הגדול אותם בגדים אליהם נשמע עם ישראל בכל הדורות אולי דרכם לשלוט ביהודים.

בהמשך המגילה שוב מופיע דו שיח מעניין של בגדים: מרדכי מתענה "וילבש שק ואפר" (31). ואסתר שולחת להלבישו "ותשלח בגדים להלביש את מרדכי" (32). אך מרדכי משיב פניה ריקם. כאן מתבטאים הבדלי השקפות בין מרדכי ואסתר, הבגדים עבור אסתר מסמלים את ההתכנסות ההסתגרות. אסתר היא בשיטת ה"ההסתר"; לעומתה מרדכי הוא בשיטת ה"יוצע לרבים". הכל בגלוי בפהרסיא. בל נשכח שמרדכי מיושבי א"י היה (33) בעל קומה זקופה - "ומרדכי לא יכרע ולא ישתחוה" מזרעו של בנימין שלא השתחוה לעשיר.

(28) שמות כ"ח ב'.

(29) מגילה י"ב:

(30) קוהלת ח' ח'.

(31) אסתר ד' א'.

(32) אסתר ד' ד'.

(33) אסתר ב' ה'.

אסתר שולחת בגדים למרדכי כאומרת: אתה אמרת לי להסתגר, לא לומר את עמי ומולדתי לרדת למחתרת, אם כן מדוע אתה הולך בגלוי? קח בגדים ולבש על השק. עשה צום בצנעה מדוע "יוצע לרבים" ?

מרדכי מתנגד "אם החריש תחרישי" שיטת ה"חרש" אינה טובה בעיניו.

אסתר נכנעת: אתה לשיטתך "לך כנוס את כל היהודים". עשה זאת בגלוי, אך אני לשיטתי שיטת ה"הסתר" - אתכנס בבגדים. ומיד "ותלבש אסתר מלכות...".

ושוב פרשית בגדים הסוגרת את המעגלים שפתחנו בהם: כאשר מתייעץ המלך בהמך מה לעשות באיש אשר המלך חפץ ביקרו. עונה המן תשובה מוזרה - לא כסף לא גדולה לא נשים או משתאות. אלא "יביאו לבוש מלכות...". !? אבל המן אינו טפש שהרי לבוש מלכות הוא המלכות עצמה. "אשר לבש בו המלך" - אולי כוונתו לאותם בגדים אשר לבשם אחשוורוש במשחה הראשון - בגדי כהן גדול, המן רוצה לנצל את נשקו של אחשוורוש כנגד היהודים. ואז:

רגע המהפך במגילה.
מרדכי הוא זה שמקבל את הבגדים - השלטון עובר אל מרדכי.
"ויקח המן את הלבוש ואת הסוס...". הגמרא מספרת לנו באריכות על צורת העברת הבגדים: מרדכי מתעקש שהמן יספרו, ילבישו... ולבסוף הוא מעניק לו בעיטה - מרדכי נותן לו להרגיש שהשלטון עובר ממנו - המן מלביש את מרדכי.

המן מגיע לביתו אבל וחפוי ראש - היינו מצפים שיהיה רק מאוכזב. שהרי בסה"כ לא זכה את בגדי המלך. אך לא, הוא אבל וחפוי ראש ואוהביו אומרים לו "אם מזרע היהודים אשר החילות לנפול לפניו לא תוכל לו כי נפול תפול לפניו" (34). ועוד איזה נפילה, הלבוש השלטון נלקח מהמן. "ויבהילו להביא את המן" (35) נו מהר! איך זמן! - איך שלטון ביום המוות - כי מי היה מפריע את המן בשעת שיחתו. ועוד סריסים ולא שרים. ומבהילים אותו בעל כרחו (36).

שלטון המן מתמוטט ועל כן מבקשת אסתר מה שלא בקשה במשחה הראשון - לפני פרשת הלבוש והסוס - עכשיו השעה מתאימה: "איש צר ואויב...".

"וישב מרדכי" - "מלמד ששב לשקו ולתעניתו" (37). הכתובים לא פרשו לנו למה שב. יתכן שמרדכי נבוך, הגדולה היא ארעית, הגזירה לא בוטלה, יש צורך עוד בלבוש של שק.

לעומת זאת סיומה של המגילה - ומרדכי יצא מלפני המלך בלבוש מלכות... והעיר שושן צהלה ושמחה" (38). מדוע לא עלזה שושן* עד כה, ומה ראתה לשמוח? (39) אלא זו פעם ראשונה שיש אשור פורמלי - מינוי רשמי - למרדכי. מרדכי מקבל לבוש מלכות.

(34) אסתר ו' י"ג.

(35) אסתר ו' י"ד.

(36) האלשיך שם.

(37) מגילה ט"ז.

(38) אסתר ח' ט"ו.

אותה כתונת פסים - שלבוש מלכות היא (כדברי הרמב"ן) שקיבל יוסף מאביו. אותם 5 לבושי מלכות שמוסר אחר כך יוסף לבנימין מגיעים אל מרדכי. על קריעת הבגד של שאול מכפר אחד מבני בניו - מרדכי ב-5 לבושי מלכות. על חטאו של שאול שלא הרג את אגג מכפר מרדכי בנקמתו בהמך ובכל זרע עמלק. אותם בגדי כהן גדול - בגדי מלכות ישראל שכל כך רצה בהם אחשוורוש, כל כך רצה בהם המן, שבים אל מרדכי אל עם היהודים.

* * *

וכיון דרכיב (מרדכי על הסוס) התחיל מקלס לקב"ה, ואומר:
ארוממך ה' כי דיליתנו ולא שמחת אויבי לי:
ה' אלוקי שועתי אליך ותרפאני
ה' העלית מן שאול נפשי, חיותני מירדי בור:

תלמידיו מה היו אומרים? זמרו לה' חסידיו והודו לזכר קודשו:
כי רגע באפו חיים ברצונו, בערב יליך בכי ולבוקר רינה:

אותו רשע מה היה אומר? ואני אמרתי בשלוי בל-אמוט לעולם
ה' ברצונך העמדת להררי עוז הסתרת פניך הייתי נבהל:

אסתר מה היתה אומרת? אליך ה' אקרא ואל ה' אתחנן:
מה-בצע בדמי ברדתי אל שחת היודך עפר הגיד אמיתך:

כנסת ישראל מה היתה אומרת? שמע ה' וחנוני, ה' היה-עוזר לי:
הפכת מספדי למחול לי, פתחת שקי ותאזרני שמחה:

ורוח הקודש מה היתה אומרת?
למען יזמרך כבוד ולא ידם, ה' אלקי לעולם אודך:

(אסתר רבה י, ה)

* * *